

Otto Gerdina

MERJENJE GEROTRASCENDENCE V SLOVENIJI: REVIZIJA MERSKEGA INSTRUMENTA

IZVLEČEK

Prispevek temelji na metodološki raziskavi, s katero smo preverili in za uporabo v Sloveniji ustrezno prilagodili instrument za merjenje gerotranscendence, ki ga je razvil dr. Lars Tornstam. Lestvico s 25 trditvami smo najprej prevedli v slovenščino in jo kulturno prilagodili s pomočjo ekspertov. Nato smo prevod pretestirali z izvedbo 14 kognitivnih intervjujev. Rezultati pretestiranja so pokazali, da je devet prevodov trditev problematičnih. Namen tega prispevka je prikazati metodološko pomembne razlike v razumevanju teh devetih trditev, ki se nanašajo na gerotranscendenco, na podlagi kognitivnih intervjujev predlagati ustrežnejše prevode in predstaviti pomen pretestiranja anketnega vprašalnika.

KLJUČNE BESEDE: gerotranscendence, merski instrument, prevod, pretestiranje, kognitivni intervjuji

Measuring Gerotranscendence in Slovenia – a revision of the measurement tool

ABSTRACT

This paper is based on a methodological study with which we tested and adapted the tool for measuring Gerotranscendence in Slovenia. The original scale with 25 items was developed by Lars Tornstam, PhD. First, the scale was translated into Slovenian and adapted to the cultural setting. This translation was pre-tested with 14 cognitive interviews. The results showed that nine items were problematic. The aim of this paper is to point out important differences in the understanding of these nine items and suggest more appropriate translations on the basis of the cognitive

interviews. While describing the process, the paper illustrates the significance of pre-testing survey questionnaires.

KEY WORDS: *gerotranscendence, questionnaire adaptation, translation, pre-testing, cognitive interviews*

1 Uvod

Teorije staranja se v grobem delijo na biološke in psihosocialne. Prve se osredotočajo na psihofizične procese v starajočem se telesu, druge pa razlagajo staranje in razvoj osebnosti v smislu individualnih sprememb v posameznikovem kognitivnem funkcioniranju, vedenju, vlogah, odnosih, zmožnostih shajanja in v luči družbenih sprememb (Wadensten 2007). Biološke teorije za dobro ali uspešno staranje poudarjajo izogibanje boleznim in invalidnostim ter ohranjanje visokih ravni telesnih in kognitivnih funkcij (WHO 2011). V primerjavi z biološkimi so psihosocialne teorije staranja manj razvite in proučevane, zaradi česar je trenutno razumevanje psihosocialnih vidikov staranja omejeno (Phillips, Ajrouch in Hillcoat-nallétamby 2010). Psihosocialne teorije stare ljudi vidijo kot izjemno heterogeno družbeno skupino, ne zgolj zaradi družbenih, zgodovinskih, kulturnih in ekonomskih dejavnikov, temveč tudi zaradi razlik v vseživljenjskem psihosocialnem razvoju (glej denimo Erikson 1998). Med avtorje teh teorij se uvršča tudi dr. Lars Tornstam (1943-2016), ki je zadnjih trideset let svojega življenja posvetil iskanju in raziskovanju psihosocialnega razvoja v starosti ter ugotovil, da ne tako majhen delež starih v starosti namesto nenehnega delovanja vidi priložnost za pregledovanje in iskanje smisla v življenju. V tem procesu, ki ga je imenoval gerotranscendence, posameznik izkusi ponovno opredelitev sebe, odnosov z drugimi ljudmi in novo razumevanje fundamentalnih eksistencialnih vprašanj, kar lahko privede do novega razumevanja sveta (Wadensten 2002). Gerotranscendence je »premik v metaperspektivi od materialističnega in racionalnega sveta k bolj kozmičnemu in transcendentnemu, ki ga navadno spremlja večje zadovoljstvo z življenjem« (Tornstam 2017: 33).

Teorija o gerotranscendenci preko konceptualizacije subjektivne izkušnje staranja¹ predstavlja alternativo teorijam aktivnosti (Havinghurst 1961), kontinuitete (Atchley 1999) in uspešnega staranja (Rowe in Kahn 1997), ki so v socialni gerontologiji široko sprejete (Štebe 2014) ter v največji meri informirajo javne politike, programe in strategije s področja staranja tudi pri nas. Omenjene

1. V skladu s fenomenološko perspektivo, iz katere Tornstam izhaja, se raziskovalec skuša osvoboditi lastnega konceptualnega sveta in se bolj posvetiti konceptualnemu svetu, kakršnega so opredelili sami objekti raziskovanja (Tornstam 2017).

teorije so z vidika gerotranscendence problematične, saj določene značilnosti psihosocialnega razvoja v starosti interpretirajo v skladu z normami raziskovalcev srednjih let (npr. uspeh, produktivnost, učinkovitost in neodvisnost), vsak odklon od tega (npr. želja po samoti, lagodna lenobnost, rušenje meja med časom in prostorom) pa razumejo kot patološki. Namesto na pozitivno rast in psihosocialni razvoj se osredotočajo na ocenjevanje in reševanje *problemov* starosti, kar krepi pogled na staranje z vidika patologije (Stuart-Hamilton 2011). To je še posebej problematično ob trenutnih demografskih trendih, po katerih so ravno starejši od osemdeset let najhitreje rastoča manjšina (Rener 1997). Pričujoči prispevek opisuje postopek predtestiranja oziroma revizijo raziskovalnega instrumenta za merjenje razširjenosti gerotranscendence v Sloveniji.² Če namreč želimo konstrukt gerotranscendence raziskati v Sloveniji, moramo najprej prilagoditi njen merski instrument, da bo prinesel veljavne, kulturno relevantne in kakovostne rezultate. Predtestiranje je eden izmed načinov zagotavljanja kakovosti vprašalnika (Mohorko 2015), ki je zlasti pomemben, kadar gre za prvo uporabo merskega instrumenta ali uporabo v novem kulturnem okolju. Namen predtestiranja je ugotoviti, katera vprašanja anketiranci razumejo drugače, kot predvideva avtor vprašalnika; prepoznamo, kateri deli vprašanj povzročajo sistematične napake, ter najdemo način, kako vprašalnik prilagoditi, da bo razumljivejši, enostavnejši in krajši za odgovarjanje (Mohorko 2015).

2 Teoretska izhodišča

Teorija o gerotranscendenci je socialno-gerontološka teorija, ki se osredotoča na razvoj z vidika posameznika in ki starost razume kot kvalitativno drugačno obdobje v primerjavi z življenjem srednjih let (Tornstam, 1989, 1996, 1997a, 1997b, 2000, 2011, 2017). Teorija o gerotranscendenci se v svojem izhodišču naslanja na Jungovo spoznanje, da se naloga in smisel prve polovice življenja razlikujeta od naloge in smisla druge polovice življenja,³ ter skuša integrirati *vzhodnjaško* filozofijo (npr. zen budizem) z *zahodnjaško* filozofijo (npr. Suzuki in dr. 1974). Doseganje gerotranscendence je primerljivo tudi z doseganjem modrosti v Eriksonovem razvojnem modelu (Erikson in Erikson 1998).

Proces *zorenja*, kakor pot do gerotranscendence imenuje Tornstam (2017), je naraven, običajen in kulturno univerzalen proces, ki je možen pri vsakomer.

-
2. Teorija o gerotranscendenci je bila strokovni javnosti v Sloveniji prvič predstavljena na Slovenskem sociološkem srečanju leta 2016, kjer je bila izpostavljena potreba po proučitvi njenih implikacij za oskrbo starih ljudi pri nas.
 3. V prvi polovici življenja se posameznik spoznava z družbo, v drugi pa se sooča s sabo in nezavednim (Jung v Tornstam 2017).

Začne se v zgodnji odraslosti (20 do 24 let), nadaljuje se skozi vse življenje in kulminira v starosti. Gerotranscendenco lahko določeni dejavniki zavirajo ali pa jo spodbujajo. Pozitivna samota in meditacija sta denimo nujna za utrditve integritete ega; življenjske krize, ki nastopajo kot katalizatorji življenjskih izkušenj, torej prelomi, ki izzovejo dvom v ontološke predpostavke o stvarnosti ter omogočijo novo razumevanje sveta in sebstva, gerotranscendenco spodbujajo. Nasprotno pa lahko lastništvo nepotrebnih materialnih dobrin, uporaba psihotropnih zdravil in ocenjevanje uspešnega staranja glede na ideale kot so produktivnost, uspešnost in neodvisnost proces zavirajo.

Na podlagi kvalitativne (N = 50) in treh kvantitativnih raziskav (N = 4685) je Tornstam (2017) identificiral tri dimenzije koncepta gerotranscendence. Kozmična dimenzija se nanaša na pogled, v katerem se posameznik ne čuti tako zelo pomembnega, hkrati pa bolj povezanega s svetom okoli sebe. Dimenzija sebstva se nanaša na ukvarjanje s sabo in s pomenom preživetega življenja. Dimenzija osebnih in družbenih odnosov se nanaša na spremembo v vrednotenju odnosov.

Na kozmični dimenziji se posamezniku vse bolj zdi, da je del večjega konteksta, vesolja (Wadensten 2007). Razvojni sprememba vodi do spremembe v definiciji časa in vrnitev otroštva. Ostro določena meja med preteklostjo in sedanostjo se preseže, kar pomeni, da za osebo *takrat* in *zdaj* pogosto sovpadata. Otroštvo ponovno oživi, včasih interpretirano na nov in pravnejši način. Okrepi se povezava s prejšnjimi, trenutnimi in prihodnjimi generacijami. Strah pred smrtjo izgine v luči novega razumevanja življenja. Misteriozna dimenzija življenja je sprejeta kot življenjska skrivnost, saj posamezniki ne čutijo več potrebe, da bi morali vse razumeti in razložiti. Spremenijo se tudi viri užitka. Ljudje vse bolj uživajo v transcendentalnih virih sreče, ki se pojavljajo okoli subtilnih vsakdanjih dogodkov.

Na dimenziji sebstva pride do samokonfrontacije, pri čemer posameznik odkrije tako dobre kot slabe vidike sebstva. Zmanjša se egocentričnost, sebstvo se umakne iz središča življenja. Samopodoba se ustali na stopnji, ki jo posameznik čuti kot primerno, kamor sodi tudi sposobnost, da se nasmejiš samemu sebi. Preseže se obsedenost s svojim telesom, kar pa ne pomeni, da posameznik preneha skrbeti zanj. Lahko pride do samotranscendence sebstva, ki jo Tornstam vidi kot premik od egoizma k altruizmu. Okrepi se integriteta ega, saj posameznik dele svojega življenja začne razumevati kot celoto.

Na dimenziji družbenih in osebnih odnosov se spremeni predvsem pomembnost odnosov. Posameznik postane manj okupiran s sabo in bolj selektiven pri izbiri ljudi, s katerimi se druží. Površinski stiki postanejo manj pomembni, medtem ko se okrepijo globlji in bližnji odnosi. Poveča se potreba po samoti, saj star

človek z gerotranscendentno perspektivo več časa namenja meditaciji in refleksiji, manj pa materialnim rečem in površinskim odnosom. Pojavi se razlikovanje med sebstvom in družbenimi vlogami (v nekaterih primerih se pojavi potreba po prenehanju igranja določenih družbenih vlog), ki lahko vodi do užitka v kršenju družbenih pravil in norm, ki za posameznika niso več pomembne. Poleg tega se igrivost in posameznik se manj boji, da bi izpadel trapasto. Pojavi se vsakodnevna modrost – odpor do površnega ločevanja med tem, kaj je prav in kaj narobe, kar se kaže v vzdrževanju od podajanja sodb in deljenja nasvetov. Sledi transcendenca med dualizmom »prav in narobe«, kar se odraža v večji odprtosti in toleranci.

Da bi ugotovil, kolikšen delež populacije doživlja spremembe, povezane z gerotranscendenco, je Tornstam (2017) v skladu s teoretskimi dimenzijami teorije razvil tri lestvice gerotranscendence. Vse tri temeljijo na analizi poglobljenih intervjujev o spremembah v stališčih in perspektivah tekom življenja s petdesetimi ljudmi, starimi med 52 in 97 let, ki so bili k sodelovanju v raziskavi povabljeni po predavanju, na katerem je predstavil prvi oris teorije.

Lestvice za merjenje gerotranscendence so bile uporabljene v kvantitativnih raziskavah v zahodni in severni Evropi: na Švedskem (Tornstam 2017), Danskem (Raes in Marcoen 2001; Tornstam 2017), Nizozemskem (Sadler in dr. 2006; Braam in dr. 1998) in v Belgiji (Bruyneel, Marcoen in Soenens 2013). Po vedenju avtorja še ni bila izvedena nobena kvantitativna raziskava, ki bi proučevala gerotranscendenco v državah srednje, južne ali vzhodne Evrope.

V tem prispevku smo predtestirali prevod vprašalnika s 25 trditvami, ki je bil razvit za merjenje gerotranscendence v splošni populaciji. Cilj metodološke raziskave, na kateri temelji ta prispevek, je bil s pomočjo kognitivnih intervjujev⁴ preveriti in ustrezno prilagoditi instrument za merjenje gerotranscendence v Sloveniji. Namen prispevka je odgovoriti na vprašanja: 1) ali in v kolikšni meri je instrument za merjenje gerotranscendence primeren za uporabo v Sloveniji ter 2) kakšne prilagoditve so potrebne pred njegovo uporabo v Sloveniji. S tem prispevkom želimo prikazati pomen predtestiranja ne le pri vprašalnikih, ki jih sami razvijemo (prim. Agarwal 2011), temveč tudi pri prevodih mednarodnih merskih instrumentov.

Vsak prevajalec mednarodnega vprašalnika se sreča z dilemo, ali naj se pri prevodu čim bolj drži izvirne formulacije vprašanja ali naj obliko prevoda prilagodi drugačnemu kulturnemu okolju. Gre za razliko med dobesednim in

4. Rezultati kognitivnega testiranja so, kot bo podrobneje pojasnjeno v poglavju o metodi, lahko uporabni tudi za razumevanje in interpretacijo že pridobljenih kvantitativnih podatkov (Alaimo, Olson in Frongillo 1999).

prilagojenim prevodom. Dobesedni prevod je najbolj enostavna prevajalska tehnika, pri kateri se prevajalec v največji možni meri drži izvirne strukture in pomena vprašanja (Siegel 2018). O prilagojenem prevodu govorimo, kadar izvirno formulacijo vprašanja načrtno spremenimo, da bi bilo vprašanje bolj razumljivo in primerno za družbeno-kulturni kontekst ciljnega prevoda (pri čemer ne gre zgolj za jezikovno prilagoditev) (Dorer 2018). Prevajalec pri prilagojenem prevodu še vedno kot izhodišče vzame formulacijo vprašanja v izvirnem jeziku, a jo, kjer se izkaže za nujno potrebno, po posvetu s strokovnjaki, ki poznajo tako namen in cilj izvirnega vprašalnika kot tudi družbene in kulturne značilnosti ciljne skupine ljudi, lahko spremeni, tako da je bolj v skladu s strukturo in besediščem ciljne skupine (Siegel 2018). Z vidika mednarodne primerljivosti gre za izjemno delikaten proces, ki ga je poleg strokovnega znanja področnih ekspertov priporočljivo podkrepiti s pretestiranjem vprašalnika pri ciljni populaciji. Za največjo možno mednarodno primerljivost vprašalnika je treba poskrbeti, da imajo vprašanja v obeh jezikih enak pomen in enake konotacije pri respondentih v obeh kulturah (Siegel 2018).

3 Metoda

Prispevek temelji na kognitivnih intervjujih za pretestiranje vprašalnika. Tehnika kognitivnih intervjujev omogoča analizo miselnih procesov anketiranca med odgovarjanjem na anketna vprašanja. S tehniko podajanja definicij (Groves in dr. 2009) in tehniko pojasnilnih podvprašanj (Wills 1999) smo ugotavljali razumljivost in težavnost vprašanj, analizirali proces tvorjenja odgovorov na vprašanja ter predlagali prilagoditev nejasnih ali manj jasnih vprašanj v bolj jasna, skladna s teorijo in razumljiva. V ta namen je bilo januarja in februarja 2020 izvedenih 14 polstrukturiranih intervjujev. Predhodne raziskave o demografskih značilnostih, ki najpogosteje vplivajo na izvedbo kognitivnih intervjujev, so pokazale, da na način razmišljanja in izražanja anketiranca močno vplivata starost in izobrazba (Jobe, Keller in Smith 1996; Wright in Holliday 2007; Holliday 2003), kar smo upoštevali pri načrtovanju strukture namenskega vzorca, ki je bil pridobljen z metodo snežne kepe. K sodelovanju smo povabili ljudi z raznoliko izobrazbeno in starostno strukturo. Glede kraja bivanja so prevladovali prebivalci iz mestnega okolja. Pripadniki tako moškega kot ženskega spola so bili enakomerno zastopani, pri čemer je glede slednjih treba upoštevati omejitev, da je bila povprečna starost žensk za 18 let nižja od starosti moških. Demografska struktura vzorca je razvidna iz Tabele 1; številke v oklepajih pomenijo absolutno število intervjuvancev z določeno demografsko značilnostjo.

Tabela 1: Demografska struktura intervjuvancev.

Spol	Starost	Izobrazba	Vernost	Kraj bivanja
moški (7)	18-29 (4)	manj kot dokončana srednja šola (3)	verni (5)	mesto (11)
ženski (7)	30-59 (5)	dokončana 4-letna srednja šola (5)	neverni (9)	vas (3)
	60-87 (5)	več kot dokončana srednja šola (6)		

Analiza je potekala v dveh delih. V prvem koraku so bila na podlagi večinskih izjav identificirana težko razumljiva vprašanja in vprašanja, katerih odgovori niso zajeli vsebine, po kateri naj bi spraševala. Opravljena je bila deskriptivna analiza vsebin. Odgovori so bili analizirani s pomočjo kodirne matrice. Na podlagi rezultatov druge faze smo pripravili priporočila in ustrezno priredili merski instrument za uporabo v slovenskem prostoru.

4 Rezultati

Instrument za merjenje gerotranscendence je sestavljen iz 25 trditev. Deset trditev meri kozmično dimenzijo gerotranscendence, šest dimenzijo sebstva, devet dimenzijo samote, ki je povezana s teoretično dimenzijo družbenih in osebnih odnosov. Respondenti odgovarjajo, kako blizu je posamezna trditev njihovemu trenutnemu občutenju in doživljanju na štiristopenjski lestvici Likertovega tipa: zelo mi je blizu, blizu mi je, ni mi blizu in sploh mi ni blizu. Lestvica je bila prevedena v slovenščino⁵ iz angleškega prevoda avtorja (dr. Larsa Tornstama), ki je razvil izvirno švedsko lestvico. V skladu s tehniko pojasnilnih podvprašanj je raziskovalec pri vsaki trditvi vprašal intervjuvanca, kako jo razume. Pri bolj kompleksnih trditvah je uporabil tudi tehniko podajanja definicij, katere cilj je pridobiti vpogled v intervjuvančevo⁶ razumevanje posameznih pojmov. Na koncu intervjuja je bila preverjena tudi ustreznost lestvice.

Testiranih je bilo vseh 25 trditev. Šestnajst trditev je bilo intervjuvancem jasnih in jih za uporabo v slovenskem kulturnem okolju z izjemo manjših slogovnih popravkov nismo spremenili. Devet trditev je bilo za intervjuvance težko razumljivih, dvoumnih ali pa se je zanje izkazalo, da so jih interpretirali na način, ki ni bil v skladu z izvirnim namenom vprašalnika. Ta prispevek se osredotoča na teh devet vprašanj. Šest se jih nanaša na kozmično dimenzijo gerotranscendence, eno na dimenzijo sebstva, dve pa na dimenzijo osebnih in družbenih odnosov.

5. Pred izvedbo kognitivnih intervjujev je slovenski prevod lestvice pregledal in potrdil strokovnjak s področja sociologije staranja.

6. Beseda intervjuvanec se nanaša tako na ženski kot na moški spol.

4.1 Kozmična dimenzija

1. Čutim močno povezanost s prejšnjimi generacijami.

Trditev opisuje za gerotranscendenco značilen občutek povezanosti in naklonjenosti do *prejšnjih generacij*. Po Tornstamu so *prejšnje generacije* naši predniki, kar pa mnogim intervjuvancem iz same trditve ni bilo jasno. Ob besedni zvezi *prejšnje generacije* so pomislili na starejše ljudi, ki so še živi. Posledično so se spremenile tudi interpretacije *močne povezanosti*, saj so se ta ob predpostavki, da gre za še živeče starejše ljudi, konkretizirale v realnih odnosih, ki so jih intervjuvanci imeli z njimi. To kaže, da je treba slovenski prevod vprašanja prilagoditi na način, ki bo zmanjšal konotacijo s še živečimi generacijami. Predlagamo, da se besedna zveza *prejšnje generacije* zamenja z *generacijami, ki so živele pred mano*.

2. Nadaljevanje življenja na Zemlji mi je pomembnejše od lastnega individualnega obstoja.

Trditev se nanaša na spremembo v odnosu do življenja in smrti. Za gerotranscendenco je značilna pomirjenost z lastno umrljivostjo. Pomirjenost izhaja iz vse večjega občutka povezanosti s prejšnjimi in prihodnjimi generacijami ter občutka, da je tvoje življenje zgolj eden od členov v nadaljevalni genetski verigi. Intervjuvanci so trditev označili za kompleksno in izjemno težko razumljivo, zaradi česar so potrebovali več časa, da so nanjo odgovorili. Po premisleku je največ intervjuvancev pomislilo, da gre za dihotomijo med lastnim interesom (egocentričnostjo) v sedanjosti in interesom zanamcev v prihodnosti, pri čemer so se mnogi neposredno dotaknili vprašanja podnebne pravičnosti. Da pri odgovarjanju na vprašanje ne bi prihajalo do pristranskosti, je treba tudi zadnji del trditve prilagoditi tako, da se zmanjša asociativnost z egocentričnostjo v zadnjem delu stavka.

Da bi dobili odgovore, ki bi bili bolj konsistentni s teorijo, predlagamo, da se iz trditve umakne besedna zveza življenje na Zemlji in se namesto tega zapiše življenja kot takega. Predlagamo tudi, da se beseda *individualnega* iz slovenskega prevoda izpusti in zapiše zgolj *pomembnejše od lastnega življenja*.

3. Čutim, da sem povezan/a s celotnim vesoljem. / Čutim se povezanega z vsem, kar je. / Čutim se povezanega z vsem stvarstvom.

Predvidevali smo, da si utegnejo intervjuvanci besedno zvezo *povezanost z vesoljem* težko predstavljati. Zato smo razvili še dve različici trditve, ki smo ju prav tako predtestirali. Vse tri različice se v skladu s teorijo nanašajo na »prekoračitev meje med osebo kot objektom in univerzalnim življenjem« (Tornstam 2017: 40–41).

Bolj kot razlike v samem razumevanju vsebine trditev so intervjuvanci opisovali razlike v asociacijah, ki jih s trditvami povezujejo. Večina si je ob povezanosti s celotnim vesoljem predstavljala povezanost tako z zemeljskimi kot zunajzemeljskimi pojavi. Posamezni intervjuvanci so omenjali še *spiritualnost*, povezanost z neznanimi, naključnimi dogodki in *energijo, ki kroži v vesolju*. Dva intervjuvanca sta izpostavila, da imata težave z besedo *celotno*, saj si nista mogla predstavljati povezave s celotnim vesoljem, medtem ko sta si povezanost z vesoljem lahko predstavljala.

Ko so intervjuvanci razmišljali o povezanosti z vsem, kar je, so potrebovali več časa, da so izoblikovali predstavo o tem, kaj naj bi trditev pomenila. Največ jih je po premisleku sklenilo, da se vse, kar je nanaša na vse, kar obstaja na planetu Zemlja (ljudje, narava, pojavi, način življenja).

Besedna zveza *povezanost z vsem stvarstvom* je bila razumljiva vsem intervjuvancem, vendar je spodbudila razmisleke v okviru krščanskega verovanja. Večina je ob stvarstvu pomislila na *zemeljski in zunajzemeljski svet* kot vse, kar je bilo ustvarjeno ali od narave ali od nas.

Kljub različnim konotacijam, ki so jih različne trditve prinašale, so intervjuvanci na koncu dejali, da bi pri vseh treh različicah odgovorili enako. Šest jih je menilo, da je najbolj razumljiva druga trditev, sedmim se je najbolj razumljiva zdela prva, zgolj dva sta dejala, da je najbolj razumljiva zadnja trditev. Vse tri trditve merijo eno najbolj abstraktnih dimenzij teorije, zato se bolj kot nižanju stopnje abstraktnosti trditve nagibamo k uporabi različice, ki so jo intervjuvanci sami prepoznali kot najbolj razumljivo.

Predlagamo, da se uporabi trditev *Čutim, da sem povezan/a s celotnim vesoljem*.

6. V življenju se zgodijo stvari, ki jih z znanostjo in razumom ni mogoče razložiti in morajo ostati nepojasnjene.

Trditev se nanaša na večjo odprtost do življenjskih skrivnosti, ki je značilna za gerotranscendenco. Da gre za sprejemanje skrivnostne dimenzije življenja, so intervjuvanci razumeli, niso pa mogli razumeti, zakaj bi karkoli moralo ostajati nepojasnjeno. Večinoma so trditev kritizirali in odgovarjali, da mogoče nekatere stvari res še niso bile pojasnjene, kar pa ne pomeni, da ne bodo pojasnjene v prihodnosti. Večina jih je pravilno predvidela, po čem naj bi trditev spraševala; predlagali so, da se besedna zveza *morajo ostati nepojasnjene* zamenja z *jih raje pustimo nepojasnjene, je tudi kul, da jih ne razumemo* ali *nič ni narobe, če ostanejo nepojasnjene*.

Na kar so intervjuvanci opozorili pri tem vprašanju, je problem dobesečnega prevoda, pri čemer je problem najverjetneje nastal že v prevodu iz švedske v angleško različico. V angleški različici je namreč že uporabljena fraza

need to be, ki je očitno v nasprotju z načrtovano vsebino trditve, ki naj bi se nanašala na sprejemanje skrivnostne dimenzije življenja.

Predlagamo, da se besedna zveza *morajo ostati nepojasnjene* v trditvi zamenja z *in zaradi mene lahko ostanejo nepojasnjene*.

8. Včasih čutim, da sočasno živim v preteklosti in sedanjosti.

Trditev se nanaša na preseganje meje med preteklostjo in sedanjostjo. Za gerotranscendenco je značilno brisanje jasnih meja med preteklostjo in sedanjostjo ter občutek, da si lahko hkrati v dveh časovnih obdobjih. Trditev se je pri naših intervjuvancih izkazala za ambivalentno. Izpostavili so, da lahko *preteklost* razumeš kot osebno preteklost ali kot zgodovinsko obdobje, kar pa ni v nasprotju s teorijo.

Kljub ugotovljeni ambivalentnosti predlagamo, da se ohrani prvotni prevod, vendar svetujemo previdnost pri interpretaciji podatkov, pridobljenih s to trditvijo.

9. Včasih močno čutim prisotnost ljudi, ki jih ni tu.

Trditev se v skladu s teorijo o gerotranscendenci nanaša na občutenje prisotnosti ljudi, ki so bodisi mrtvi bodisi geografsko oddaljeni. Med intervjuvanci je možnost (sicer pravilne) dvojne interpretacije povzročila zmedo. Preden so odgovorili, so se večinoma spraševali, ali trditev sprašuje po ljudeh, ki so še živi, ali pa se nanaša tudi na tiste, ki so že umrli. To je podaljšalo čas odgovarjanja. Nekateri te dileme niso imeli in so takoj pomislili bodisi na mrtve bodisi na žive ljudi, kar pa glede na teorijo ni problematično. Omejene dileme bi zmanjšali, čas za odgovor pa skrajšali, če bi poudarili, da so mišljeni ljudje, ki jih fizično ni tu.

Predlagamo, da se zadnji del trditve *ki jih ni tu* zamenja s *ki jih fizično ni tu*.

4.2 Dimenzija sebstva

11. Življenje, ki sem ga preživel/a, je skladno in smiselno.

Trditev se nanaša na proces *zorenja*, skozi katerega se posameznikova osebna biografija, ki je bila morda v prejšnjih obdobjih življenja dojeta kot neuravnotežena in kaotična, sestavi v skupno sliko. Oseba svoje življenje občuti, kot da tvori celoto. Po mnenju intervjuvancev je bila ta trditev najtežja in najmanj razumljiva. Skoraj vsi so razumeli, da jih vprašanje sprašuje po subjektivnem zadovoljstvu z dosedanjim življenjem. Predstavljali so si življenje, ki ni bilo zapravljeno, ki je imelo namen, kjer si zadovoljen s svojimi dosežki in odločitvami. Ko pa so bili naprošeni, naj pojasnijo, kaj zanje pomeni skladno in kaj smiselno življenje, so se mnogi znašli v zadregi. Pojavila so se vprašanja, kot je *Skladno s čim? Ne razumem*. Sledila so ugibanja, s čim vse bi lahko

bilo življenje skladno. Iz njihovih odgovorov je razvidno, da beseda *skladno* ničesar ne doda k večji razumljivosti trditve.

Predlagamo, da se beseda *skladno* izpusti in da se doda poudarek, da gre za doživljanje življenja kot celote. Trditev naj se preoblikuje v *Življenje, ki sem ga preživel/a, vidim kot smiselno celoto*.

4.3 Dimenzija samote oz. osebnih in družbenih odnosov

17. Rad/a spoznavam nove ljudi.

Trditev se nanaša na spremenjen pomen družbenih stikov. Po teoriji o gerotranscendenci v starosti postaneš bolj izbirčen pri socialnih stikih in se raje odločaš za globlje odnose z redkimi kot površinske odnose s številnimi. Vsi intervjuvanci so bili mnenja, da je trditev razumljiva. Vendar se je pri odgovorih izkazalo, da ni tako enoznačna, kot je videti na prvi pogled. Problem so intervjuvanci videli v tem, da iz trditve ni jasno, ali opisuje željo po druženju oziroma splošno zanimanje za ljudi (kar je bila večinska interpretacija) ali željo po tem, da človeka poglobljeno spoznaš in z njim vzpostaviš odnos. Predvidevamo, da gre pri tej trditvi za slab prevod iz švedščine v angleščino, saj je v angleščini uporabljena beseda *meetings*, Tornstam pa v svoji teoriji nikjer eksplicitno ne omenja kakšnega koli vpliva srečanj ali srečevanj z ljudmi. Po teoriji naj bi trditev operacionalizirala dimenzijo zmanjševanja želje po druženju in ustvarjanju površinskih stikov.⁷

Predlagamo, da se trditev preoblikuje v *Rad/a srečujem nove ljudi in se družim z njimi*. Ne glede na prevod je takšna ubeseditiv bližje teoriji.

20. Zlahka delim dobre nasvete drugim ljudem.

Trditev se nanaša na vsakodnevno modrost, ki se po teoriji o gerotranscendenci kaže kot zavedanje, da je meja med tem, kaj je prav in kaj narobe, včasih zabrisana, zaradi česar se mnogi odrečejo deljenju nasvetov. Trditev kot celota je bila intervjuvancem delno razumljiva. Ambivalentnost se je pokazala v besedni zvezi *deljenje nasvetov*, saj so jo nekateri razumeli kot pripravljenost pomagati (kar je bila sicer večinska interpretacija), drugi pa kot vsiljevanje svojega mnenja. Analiza odgovorov kognitivnih intervjujev kaže, da sta pri tej ubeseditvi problematični besedi *zlahka* in *deljenje* ter besedna zveza *dober nasvet*.

Predlagamo, da se iz slovenske verzije vprašalnika umaknejo vsi trije problematični deli. Trditev naj se zapiše *Rad svetujem drugim ljudem*.

7. Gre za trditev z obratnim točkovanjem.

5 Diskusija

Teorije o gerotranscendenci v Sloveniji še nismo proučevali, zaradi česar še ne vemo, ali je psihosocialni razvoj, kot ga opisuje Tornstam, pojav, ki bi ga zaradi pozitivnih učinkov na stare ljudi v severni in zahodni Evropi veljalo spodbujati tudi v Sloveniji. Da bi to ugotovili, potrebujemo raziskavo, ki bo kakovostno merila pojav in razširjenost gerotranscendence v Sloveniji. Preden se lotimo raziskovanja, moramo poskrbeti, da merski instrument ustreza našemu kulturnemu okolju. S pomočjo 14 kognitivnih intervjujev smo pretestirali lestvico za merjenje gerotranscendence s 25 trditvami.

Vprašalnik, ki smo ga pretestirali, sledi tridelni teoretski strukturi teorije. Kozmično dimenzijo meri deset vprašanj, dimenzijo sebstva šest vprašanj, dimenzijo samote pa devet vprašanj. Za najmanj razumljiva so se izkazala vprašanja, ki merijo kozmično dimenzijo, kar predstavlja velik problem, saj gre za jedrno dimenzijo teorije (Tornstam 2017). Od desetih trditev v tej dimenziji je bilo šest trditev bodisi slabo razumljivih bodisi niso zajele vsebine, po kateri naj bi spraševala. Intervjuvanci so imeli težave z razumevanjem ene izmed šestih trditev, ki so se nanašale na dimenzijo sebstva, in z dvema, ki sta se nanašali na dimenzijo osebnih in družbenih odnosov. Razmeroma velik delež slabo razumljivih vprašanj potrjuje, da je gerotranscendence kompleksen in abstrakten konstrukt, ki ga ni lahko kvantitativno opazovati (Tornstam 2017; Jönson in Magnusson 2001; Cozort 2008; Asiri in dr. 2019). Kognitivni intervjuji, s katerimi smo pretestirali vprašalnik, so pokazali, da veliko izhodiščnih prevodov trditev ni pravilno merilo teoretskih konstruktov, ki jih teorija o gerotranscendenci predpostavlja, zaradi česar smo v tem prispevku predlagali drugačno ubeseditvev teh trditev. Verjamemo, da bodo novi prilagoditveni prevodi prinesli bolj kakovostne podatke.

V postopku pretestiranja vprašalnika smo odkrili tudi nekaj pomembnih razlik v razumevanju trditev glede na demografske značilnosti intervjuvancev. Podatki so zanimivi tudi s sociološkega gledišča, vendar jih v tem članku na ta način ne bomo podrobneje razčlenjevali. Osredotočili se bomo na metodološke implikacije zbranih podatkov, ki so nas opozorili na možnost nastanka sistematičnih merskih napak, če ostane merski instrument nespremenjen. Pri šestih trditvah so razlike v razumevanju trditev v grobem sledile stopnji izobrazbe intervjuvancev, pri petih spolu in pri treh starosti intervjuvanca. Razlike v razumevanju trditve med vernimi in nevernimi intervjuvanci so se pokazale zgolj pri eni trditvi.

5.1 Spol

Ženske⁸ so praviloma bolj kot moški poudarjale pomen odnosov in pri svojem razumevanju bolj kot moški izhajale iz umeščenosti v mrežo odnosov z drugimi ljudmi. Pri trditvi *Včasih močno čutim prisotnost ljudi, ki jih ni tu so, denimo, ženske ob besedni zvezi ljudi, ki jih ni tu pogosteje kot moški pomislile na ljudi, ki so jim bili blizu, a so umrli. Najpogosteje je šlo za družinske člane. Moški so v večji meri razmišljali o prisotnosti ljudi, ki so še živi. Ženske so si tudi v večji meri predstavljale konkretne ljudi in povezave z njimi, medtem ko so moški vprašanje razumeli v bolj abstraktnem smislu, kot denimo povezanost z idejami ljudi, ki so živeli pred njimi. Intervjuvanci obeh spolov so občutek prisotnosti najbolj povezovali s spominjanjem osebe, ki jo pogrešaš. Ena ženska in en moški sta močan občutek prisotnosti razložila kot to, da pomisliš, kako bi nekdo, ki ga fizično ni tu, v tej situaciji reagiral. En moški je trditev interpretiral kot pogovarjanje z nekom, ki ga ni, in razumel, da trditev sprašuje po osebnostni motnji.*

Večje razlike glede na spol intervjuvanca so se pokazale tudi pri trditvi *Življenje, ki sem ga preživel/a, je skladno in smiselno. Največ moških intervjuvancev si je skladnost življenja predstavljalo kot življenje, ki je skladno z lastnimi cilji, največ žensk pa z lastno idejo o tem, kakšno bi življenje moralo biti. Tako moški kot ženske so omenjali tudi skladnost z normami in pravili, vendar šele, ko so bili naprošeni, naj povedo, kaj si predstavljajo pod besedno zvezo skladnost življenja. Ena ženska je skladnost življenja pojasnila kot življenje brez nekih večjih posegov, ki bi življenje totalno raztreščili.*

Besedno zvezo *smiselnost življenja* so si intervjuvanci lažje predstavljali. Samo en moški je bil mnenja, da je vprašanje nesmiselno v luči dejstva, da je vsako življenje smiselno. Sicer pa so tako moški kot ženske omenjali, da je za njih *smiselno življenje* tisto življenje, v katerem si zadovoljen s svojimi dosežki, pri čemer pa so se pojavile razlike v tem, kaj so šteli kot dosežke v življenju. Ženske so denimo omenjale življenje, v katerem *vzgojiš otroke*, življenje, s katerim *ne povzročiš škode drugim*, in življenje, v katerem je *vse gladko potekalo*. Moški pa so poudarjali življenje, v katerem *razviješ svoj potencial*, in življenje, v katerem si *zadovoljen z lastnimi odločitvami*. Moški opisi smiselnega življenja delujejo bolj osredotočeni na samorealizacijo, medtem ko je videti, da ženske malenkost bolj poudarjajo smisel, ki izhaja iz uravnavanja odnosov z drugimi.

Rezultati so v skladu z ugotovitvami drugih raziskav, ki so tudi pokazale podobne razlike po spolu, denimo, da imajo ženske močnejši občutek družinske

8. Pri interpretaciji spolnih razlik velja biti previden, saj so bile ženske, s katerimi smo opravili intervjuje, v povprečju 18 let mlajše od moških. Povprečna starost žensk je bila 39 let, moških pa 57 let.

dolžnosti (Altfeld 2014) ali pa da so odnosne vezi med očetom in otroki pogosto bolj instrumentalne ali obvezne kot ljubeče (Lawton, Silverstein in Bengtson 1994).

5.2 Starost

Razlike v odgovorih, ki so se pokazale glede na starost intervjuvancev, so močno odražale njihovo mesto, ki ga trenutno zasedajo v svojem življenjskem poteku. Tako so denimo pri trditvi *Čutim močno povezanost s prejšnjimi generacijami* intervjuvanci v starostni skupini od 18 do 30 let⁹ ob besedni zvezi *prejšnje generacije* skoraj brez izjeme pomislili na svoje stare starše (ena intervjuvanka je pomislila tudi na zgodovinske generacije). V starostni skupini od 30 do 59 let so bolj kot mlajši ali starejši od njih *prejšnje generacije* povezovali s starimi ljudmi, ki ne tvorijo dela sorodstvene mreže, temveč se z njimi srečujejo pri svojem delu. To je najverjetneje posledica dejstva, da imajo v zaposlitvenem obdobju življenjskega poteka bolj intenzivne stike s starimi ljudmi v okviru svoje službe. V starostni skupini od 60 do 87 let sta dva intervjuvanca kot *prejšnjo generacijo* razumela svojo generacijo – torej povezanost s prijatelji iz otroštva, ki so bodisi umrli bodisi živijo drugje.

Pri tem vprašanju je zanimivo tudi, da so ob besedi *prejšnje generacije* skoraj vsi intervjuvanci pomislili na stare ljudi. Le redki so si pod besedno zvezo predstavljali zgodovinske generacije v smislu starostno nediferenciranih ljudi, ki so živeli pred njegovim časom. To bi lahko bilo tudi posledica prevladujočega družbenega imaginarija, ki stare ljudi slika kot ljudi, ki ne uspejo držati koraka s časom (Nelson 2017; Palmore 1990; Tornstam 2006), in odraža prepričanje, da so mlajše generacije na mnogih področjih že izrinile stare ljudi do te mere, da so postali *preteklost* v sedanjosti (Beauvoir 2018, 2020).

5.3 Vernost

Vernost se je kot možen dejavnik različnega razumevanja med intervjuvanci pokazala zgolj pri trditvi *Nadaljevanje življenja na Zemlji mi je pomembnejše od lastnega individualnega obstoja*. Razumevanje med nevernimi intervjuvanci je bilo bližje razumevanju, ki ga je predpostavil Tornstam (2017), ko je razvil vprašanje, saj so v trditvi videli dihotomijo med nadaljevanjem vsega življenja in lastno minljivostjo. Intervjuvanci, ki so zase dejali, da so verni, so izjavo v večji meri razumeli, kot da jih sprašuje po dihotomiji med solidarnostjo in egocentričnostjo. To bi lahko bilo posledica strožjega verskega prepričanja oziroma morale,

9. Pri interpretaciji starostnih razlik v odgovorih je potrebna pazljivost, saj so starostno skupino od 18 do 30 let sestavljale izključno ženske. V preostalih starostnih skupinah sta bila zastopana oba spola.

kar se je pri eni intervjuvanki manifestiralo v razumevanju izjave kot dihotomije med življenjem na Zemlji ali življenjem v onostranstvu.

5.4 Izobrazba

Višje izobraženi intervjuvanci so trditve na splošno razumeli na višji ravni abstraktnosti kot tisti z nižjo izobrazbo. To se je pokazalo že pri prvi trditvi *Čutim močno povezanost s prejšnjimi generacijami*, pri kateri so si višje izobraženi kot prejšnje generacije v večji meri predstavljali abstraktno povezanost z umrlimi, srednje in nižje izobraženi pa konkretno povezanost s še živečimi starejšimi ljudmi. To se je ponovilo pri razumevanju *močne povezanosti*. Manj izobraženi so *močno povezanost* razumeli izključno kot ohranjanje konkretnih družbenih stikov in biti v odnosu z osebo. Intervjuvanci s srednješolsko izobrazbo so temu dodali še *to, da imaš z osebo nekaj skupnega, podedovano znanje in občutek emocionalne povezanosti*. Najbolj izobraženi pa so *močno povezanost* razumeli še širše, in sicer kot *zanimanje za prednike, sposobnost, da se vživiš v osebo in zavedanje o lastnem izvoru*. Razumevanje vprašanja na vse bolj abstraktni ravni in podajanje vse kompleksnejših razlag, ko se premikamo proti intervjuvancem z višjo stopnjo izobrazbe, kaže na postopno naraščanje lingvistične sofistikacije (Siegel 2018). Enak vzorec se je pojavil tudi pri razumevanju drugih trditev.

5.5 Povzetek ključnih ugotovitev

Teorija o gerotranscendenci v slovenski akademski in javni prostor prinaša znanje o trenutno spregledanem razvojnem vzorcu v starosti, ki ga je še treba empirično preveriti. V uvodu smo omenili, kako pomembno je predtestiranje vprašalnika, zlasti pred prvo uporabo merskega instrumenta ali uporabo v novem kulturnem okolju (Mohorko 2015). To se je izkazalo še posebej pomembno pri kompleksnih teoretskih konstruktih, ki se jih težko kvantitativno meri. V tem prispevku smo ugotovili, da je od 25 trditev instrumenta za merjenje gerotranscendence za uporabo v Sloveniji 16 primernih in razumljivih. Za preostalih devet smo podali predloge, kako jih prilagoditi, da bodo bolj razumljivi in jasni.

S predtestiranjem vprašalnika s pomočjo kognitivnih intervjujev smo izpostavili pomembne razlike v razumevanju trditev med različnimi demografskimi skupinami in s tem dobili vpogled v to, do kakšnih sistematičnih merskih napak bi prihajalo, če instrumenta za merjenje gerotranscendence ne bi prilagodili slovenskemu kulturnemu okolju. Trditve smo glede na rezultate raziskave primerno popravili in s tem zmanjšali možnost nastanka sistematičnih merskih napak. Pridobljena spoznanja nam bodo pomembno pomagala pri razumevanju in interpretaciji podatkov, ki jih bomo kasneje pridobili s kvantitativno raziskavo (Alaimo, Olson in Frongillo 1999).

S tem smo opravili prvi (kvalitativni) korak v procesu predtestiranja vprašalnika za merjenje gerotranscendence v Sloveniji, ki je nujen, če želimo kasneje pridobiti dovolj kakovostne podatke za informiranje trenutnih javnih politik, programov in strategij staranja pri nas.

Afilijacije in zahvale

Doseženi raziskovalni rezultati so nastali v okviru nalog, ki so bile (so)financirane iz državnega proračuna po pogodbah, sklenjenih med ARRS in izvajalcem. Za komentarje in pripombe na prvo različico članka se avtor zahvaljuje dr. Slavku Kurdiji in Sinji Čož. Hvaležen je tudi Tomažu Gerdini za jezikovna in slogovna priporočila ter anonimnima recenzentoma za pomoč pri oblikovanju končne verzije članka.

SUMMARY

Introduction

Current aging theories can be roughly categorized as biological and psychosocial theories. Among the two, psychosocial theories are less developed and understudied. Consequently, our understanding of the lifespan development among older people is limited. The theory of gerotranscendence offers new insights to scientists and practitioners who deal with life-long development in Slovenia. However, since psychosocial aging is a context-based construct and the theory has been developed in Northern Europe, we as a southeastern European community need to test it on our population. For this we need a culturally adapted measuring instrument.

Theoretical framework

This paper is based on an extensive literature on the theory of gerotranscendence. The theory was developed by Lars Tornstam and received broad international recognition. The theory of gerotranscendence is a psychosocial gerontological theory with a developmental perspective that focuses on the individual. It understands old age as a distinct phase of life. The construct of gerotranscendence has three dimensions: cosmic dimension, coherence dimension and solitude dimension. Each of the dimensions represents a subscale on the 25-item questionnaire. The cosmic, coherence and solitude dimensions consist of ten, six and nine items, respectively. The items on the scale are arranged in the form of a 4-point Likert-type scale (strongly agree = 4 to strongly disagree = 1).

Method

This paper is based on the methodological study conducted in Slovenia between January and February 2020. The aim of the study was to evaluate and adapt the gerotranscendence scale designed by Tornstam for use in Slovenia. First, the scale was translated into Slovenian and culturally adapted. The translated questionnaire was pre-tested with the cognitive interviewing method. The sample of 14 respondents was collected using the snowball method. The sample consisted of the same number of men and women. The oldest respondent was 87 years old, while the youngest was 18 years old. For five respondents, the highest educational level achieved was a high school diploma, three respondents had lower and six higher educational level. About one third of the sample (five respondents) considered themselves religious. A descriptive content analysis was carried out to analyse the data.

Results

The respondents were asked to express their opinion on the items of the scale. The responses showed that out of 25 items that comprised the Slovenian version of the gerotranscendence scale, three required minor semantic changes, while nine required substantial revisions because they were either not clear enough, confusing, misinterpreted by the respondents or otherwise problematic. Of the three subdimensions, the cosmic dimension proved to be the least comprehensible for adults in Slovenia. The respondents reported problems with understanding six of the items on the cosmic subscale, one of the items on the coherence subscale and two of the items on the solitude subscale. By the means of cognitive interviewing, this paper highlights important differences in understanding of the problematic items, and offers suggestions for their rewording.

Discussion

First, by pointing to the relatively high proportion of initially unclear items (nine), the present study supports the findings of previous studies which concluded that gerotranscendence is a complex and abstract construct that is not easily observable by quantitative means. Secondly, with regard to the understanding of certain items, the analysis unveiled gender, age, educational and religious differences. These differences would lead to systematic measurement errors if the items were not properly revised.

The results indicate that nine out of 25 items of the Slovenian version of the gerotranscendence scale need to be reformulated before the instrument is fully applicable to the adults living in the community in Slovenia. With suggestions

on how to reformulate them, this paper represents a first step towards measuring the construct of gerotranscendence in Slovenia.

Literatura

- Agarwal, Naresh Kumar (2011): Verifying Survey Items for Construct Validity: A Two-Stage Sorting Procedure for Questionnaire Design in Information Behavior Research. Proceedings of the ASIST Annual Meeting 48. Dostopno prek: <https://doi.org/10.1002/meet.2011.14504801166> (4. 6. 2020).
- Alaimo, Katherine, Christine M. Olson, in Frongillo, Edward A. (1999): Importance of Cognitive Testing for Survey Items: An Example from Food Security Questionnaires. *Journal of Nutrition Education and Behavior*, 31 (5): 269-75. Dostopno prek: [https://doi.org/10.1016/s0022-3182\(99\)70463-2](https://doi.org/10.1016/s0022-3182(99)70463-2) (4. 6. 2020).
- Altfeld, Susan (2014): Caring for Elderly Fathers: The Impact of Family Disruption on Later Life Parent-Child Relationships. [Doktorska disertacija]. Chicago: University of Illinois. Dostopno prek: <http://hdl.handle.net/10027/16649> (4. 6. 2020).
- Asiri, Shahla, Mahshid Foroughan, Reza Fadayevatan, Maryam Rassouli, in Montazeri, Ali (2019): Psychometric Properties of the Persian Version of the Gerotranscendence Scale in Community-Dwelling Older Adults. *Educational Gerontology*, 45 (10): 636-44. Dostopno prek: <https://doi.org/10.1080/03601277.2019.1678289> (4. 6. 2020).
- Atchley, Robert C. (1999): Continuity and Adaptation in Aging Creating Positive Experiences. Baltimore in London: The Johns Hopkins University Press.
- Beauvoir de, Simone (2018): Starost I – Stališče Zunanjosti. Ljubljana: OPRO, zavod za aplikativne študije.
- Beauvoir de, Simone (2020): Starost II – Biti-v-Svetu. Ljubljana: OPRO, zavod za aplikativne študije.
- Braam, Arjan W., Dorly J. H. Deeg, Theo G. van Tilburg, Aartjan T. F. Beekman, in van Tilburg, Willem (1998): Gerotranscendence as a Life Cycle Perspective: An Initial Empirical Approach among the Elderly in The Netherlands. *Tijdschrift Voor Gerontologie En Geriatrie*, 29 (1): 24-32. Dostopno prek: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9536511> (4. 6. 2020).
- Bruyneel, Sabrina, Alfons Marcoen, in Soenens, Bart (2013): Gerotranscendence: Components and Spiritual Roots in the Second Half of Life. *Journal of Chemical Information and Modeling*, 53 (9): 1689-1699. Dostopno prek: <https://doi.org/10.1017/CBO9781107415324.004> (4. 6. 2020).
- Cozort, Rachel (2008): Revising the Gerotranscendence Scale for Use with Older Adults in the Southern United States and Establishing Psychometric Properties of the Revised Gerotranscendence Scale. [Doktorska disertacija]: The University of North Carolina at Greensboro. Dostopno prek: <https://libres.uncg.edu/ir/listing.aspx?id=639> (4. 6. 2020).
- Dorner, Brita (2018): European Social Survey (2018): ESS Round 9 Translation Guidelines. London: ESS ERIC Headquarters. Dostopno prek: https://www.europeansocialsurvey.org/docs/round9/methods/ESS9_translation_guidelines.pdf (4. 6. 2020).

- Erikson, Erik, in Erikson, Joan M. (1998): *The Life Cycle Completed*. New York: W.W. Norton.
- Groves, Robert M., Floyd J. Jr. Fowler, Mick P. Couper, James M. Lepkowski, Eleanor Singer, in Tourangeau, Roger (2009): *Survey Methodology*. 2nd Edition. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Ltd.
- Havinghurst, Robert J. (1961): *Successful Aging*. *The Gerontologist*, 1 (1): 8-13.
- Holliday, Robyn E. (2003): *The Effect of a Prior Cognitive Interview on Children's Acceptance of Misinformation*. *Applied Cognitive Psychology*, 17 (4): 443-57. Dostopno prek: <https://doi.org/10.1002/acp.879> (4. 6. 2020).
- Jobe, Jared B., David J. Keller, in Smith, Albert F. (1996): *Cognitive Techniques in Interviewing Older People*. V N. Schwarz (ur.): *Answering Questions: Methodology for Determining Cognitive and Communicative Processes in Survey Research*: 197-221. San Francisco, California: Jossey-Bass Publishers.
- Jönson, Håkan, in Magnusson, Jan Arne (2001): *A New Age of Old Age? Gerotranscendence and the Re-Enchantment of Aging*. *Journal of Aging Studies*, 15 (4): 317-31. Dostopno prek: [https://doi.org/10.1016/S0890-4065\(01\)00026-3](https://doi.org/10.1016/S0890-4065(01)00026-3) (4. 6. 2020).
- Lawton, Leora, Merrill Silverstein, in Bengtson, Vern (1994): *Affection, Social Contact, and Geographic Distance between Adult Children and Their Parents*. *Journal of Marriage and the Family*, 56 (1): 57. Dostopno prek: <https://doi.org/10.2307/352701> (4. 6. 2020).
- Mohorko, Anja (2015): *Ovrednotenje tehnik kognitivnega intervjuja kot metode za predtestiranje anketnih vprašalnikov*. [Doktorska disertacija]: Ljubljana: FDV, Univerza v Ljubljani.
- Nelson, Todd D. (2017): *Ageism : Stereotyping and Prejudice against Older Persons*. Second edition. Cambridge Massachusetts; London England: The MIT Press.
- Palmore, Erdman Ballagh (1990): *Ageism : Negative and Positive*. New York: Springer Publishing Company.
- Phillips, Judith, Kristine Ajrouch, in Hillcoat-nallétamby, Sarah (2010): *Key Concepts in Social Gerontology*. Repr. Los Angeles [etc.]: SAGE.
- Raes, F., in Marcoen, A. (2001): *Gerotranscendence in de tweede levenshelft: een eerste empirische benadering in Vlaanderen [Gerotranscendence in the Second Half of Life: First Empirical Investigation in Flanders]*. *Tijdschrift Voor Gerontologie En Geriatrie*, 32 (4): 150-59.
- Renner, Tanja (1997): *Rastoča Manjšina: Problem negovalnega dela*. *Družboslovne Razprave*, XIII (24/25): 40-48.
- Rowe, John W., in L. Kahn, Robert (1997): *Successful aging*. *The gerontologist*, 37 (4): 433-440.
- Sadler, Euan A., Arjan W. Braam, Marjolein I. Broese van Groenou, Dorly J. H. Deeg, in Van der Geest, Sjaak (2006): *Cosmic Transcendence, Loneliness, and Exchange of Emotional Support with Adult Children: A Study among Older Parents in The Netherlands*. *European Journal of Ageing*, 3 (3): 146-54. Dostopno prek: <https://doi.org/10.1007/s10433-006-0033-1> (4. 6. 2020).

- Siegel, Jacob S. (2018): *Demographic and Socioeconomic Basis of Ethnolinguistics*. [e-knjiga]. New York: Springer Publishing Company.
- Štebe, Katarina (2014): Neenakosti starih ljudi v sodobnih družbah kot predmet socialne gerontologije. *Družboslovne Razprave*, XXX (77): 49–69.
- Stuart-Hamilton, Ian (2011): *An Introduction to Gerontology*. Cambridge UK; New York: Cambridge University Press.
- Suzuki, Daisetz Teitaro, Erich Fromm, in De Martino, Richard (1974): *Zen Buddhism & Psychoanalysis*. London: Souvenir Press.
- Tornstam, Lars (1989): Gero-Transcendence: A Meta-Theoretical Reformulation of the Disengagement Theory. *Aging: Clinical and Experimental Research*, 1 (1): 55–63.
- Tornstam, Lars (1996a): Caring for the Elderly: Introducing the Theory of Gerotranscendence as a Supplementary Frame of Reference for Caring for the Elderly. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 10: 144–50.
- Tornstam, Lars (1996b): Gerotranscendence: A Theory about Maturing into Old Age. *Journal of Aging and Identity*, 1: 37–50.
- Tornstam, Lars (1997a): Gerotranscendence in a Broad Cross Sectional Perspective. *Journal of Aging and Identity*, 2 (1): 17–36.
- Tornstam, Lars (1997b): Life Crises and Gerotranscendence. *Journal of Aging and Identity*, 2: 171–131.
- Tornstam, Lars (2000): Transcendence in Later Life. *Generations*, 23 (4): 10–14.
- Tornstam, Lars (2006): The Complexity of Ageism. A Proposed Typology. *International Journal of Ageing and Later Life*, 1 (1): 43–68. Dostopno prek: <https://doi.org/10.3384/ijal.1652-8670.061143> (4. 6. 2020).
- Tornstam, Lars (2011): Maturing into Gerotranscendence. *Journal of Transpersonal Psychology*, 43 (2): 166–80. Dostopno prek: www.soc.uu.se/research/gerontology/gerotrans (4. 6. 2020).
- Tornstam, Lars (2017): *Gerotranscendence: Razvojná teorija o dobrem staranju*. Ljubljana: OPRO, zavod za aplikativne študije.
- Tornstam, Lars, in Törnqvist, Malin (2000): Nursing Staff's Interpretations of 'Gerotranscendental Behavior' in the Elderly. *Journal of Aging and Identity*, 5 (1): 15–29. Dostopno prek: <https://doi.org/10.1023/A:1009593330962> (4. 6. 2020).
- Wadensten, Barbro (2002): *Gerotranscendence from a Nursing Perspective: From Theory to Implementation*. [Doktorska disertacija]. Uppsala: Uppsala University.
- Wadensten, Barbro (2007): The Theory of Gerotranscendence as Applied to Gerontological Nursing – Part I. *International Journal of Older People Nursing*, 2 (4): 289–94. Dostopno prek: <https://doi.org/10.1111/j.1748-3743.2007.00085.x> (4. 6. 2020).
- Wadensten, Barbro, in Carlsson, Marianne (2003): Theory-Driven Guidelines for Practical Care of Older People, Based on the Theory of Gerotranscendence. *Journal of Advanced Nursing*, 41 (5): 462–70. Dostopno prek: <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.2003.02554.x> (4. 6. 2020).
- Wadensten, Barbro, in Carlsson, Marianne (2007): The Theory of Gerotranscendence in Practice: Guidelines for Nursing – Part II. *International Journal of Older*

People Nursing, 2 (4): 295–301. Dostopno prek: <https://doi.org/10.1111/j.1748-3743.2007.00086.x> (4. 6. 2020).

WHO (2011): Humanity's Aging Living Longer New Disease Patterns Longer Lives and Disability New Data on Aging and Health Assessing the Cost of Aging and Health Care Changing Role of the Family Suggested Resources. Dostopno prek: https://www.who.int/ageing/publications/global_health.pdf?ua (4. 6. 2020).

Wills, Gordon (1999): Cognitive Interviewing: A "How to" Guide. Dostopno prek: <https://www.hkr.se/contentassets/9ed7b1b3997e4bf4baa8d4eceed5cd87/gordonwillis.pdf> (4. 6. 2020).

Wright, Allison M., in Holliday, Robyn E. (2007): Enhancing the Recall of Young, Young-Old and Old-Old Adults with Cognitive Interviews. Applied Cognitive Psychology, 21 (1): 19–43. Dostopno prek: <https://doi.org/10.1002/acp.1260> (4. 6. 2020).

Podatki o avtorju

Otto Gerdina

Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani,

Kardeljeva ploščad 4, 1000 Ljubljana

Elektronski naslov: otto.gerdina@fdv.uni-lj.si

Priloga A –

Izvirni in prilagojeni instrument za merjenje gerotranscendence

Izvorni (angleški) vprašalnik ¹⁰	Testirani vprašalnik	Predlog slovenskega vprašalnika
1) I feel a strong connection with earlier generations.	1) Čutim močno povezanost s prejšnjimi generacijami.	1) Čutim močno povezanost z generacijami, ki so živele pred mano.
2) Knowing that life on Earth will continue is more important than my individual life.	2) Nadaljevanje življenja na Zemlji mi je pomembnejše od lastnega individualnega obstoja.	2) Nadaljevanje življenja kot takega mi je pomembnejše od lastnega življenja.
3) I feel connected with the entire universe.	3) Čutim, da sem povezan/a s celotnim vesoljem.	3) Čutim, da sem povezan/a s celotnim vesoljem.

10. Vzeto iz Cozort, R. (2008): Revising the Gerotranscendence Scale for Use with Older Adults in the Southern United States and Establishing Psychometric Properties of the Revised Gerotranscendence Scale.

Izvorni (angleški) vprašalnik	Testirani vprašalnik	Predlog slovenskega vprašalnika
4) I feel that I am a part of everything alive.	4) Čutim, da sem del vsega živega.	4) Čutim, da sem del vsega živega.
5) I am afraid of death.*	5) Bojim se smrti.	5) Bojim se smrti.
6) Some things that happen in life can't be explained by logic and science and need to be left unresolved.	6) V življenju se zgodijo stvari, ki jih z znanostjo in razumom ni mogoče razložiti in morajo ostati nepojasnjene.	6) V življenju se zgodijo stvari, ki jih z znanostjo in razumom ni mogoče razložiti, in zaradi mene lahko ostanejo nepojasnjene.
7) It seems unfair that I must die sometime when life on Earth just continues.*	7) Ne zdi se mi pravično, da bom nekega dne umrl/a, medtem ko se življenje na Zemlji preprosto nadaljuje.	7) Ne zdi se mi pravično, da bom nekega dne umrl/a, medtem ko se življenje na Zemlji preprosto nadaljuje.
8) Sometimes I feel like I live in the past and present simultaneously.	8) Včasih čutim, da sočasno živim v preteklosti in sedanjosti.	8) Včasih čutim, da sočasno živim v preteklosti in sedanjosti.
9) I can feel a strong presence of people who are elsewhere.	9) Včasih močno čutim prisotnost ljudi, ki jih ni tu.	9) Močno lahko čutim prisotnost ljudi, ki jih fizično ni tu.
10) Genealogy research seems interesting to me.	10) Raziskovanje družinskega drevesa se mi zdi zanimivo.	10) Raziskovanje družinskega drevesa se mi zdi zanimivo.
11) The life I have lived has coherence and meaning.	11) Življenje, ki sem ga preživel/a, je skladno in smiselno.	11) Življenje, ki sem ga preživel/a, vidim kot smiselno celoto.
12) My life feels chaotic and disrupted.*	12) Moje življenje se zdi kaotično in nepovezano.	12) Svoje življenje občutim kot kaotično in nepovezano.
13) I take myself very seriously.*	13) Samega/Samo sebe jemljem zelo resno.	13) Samega/samo sebe jemljem zelo resno.
14) To be honest, I must say that I am the most important thing in the world.*	14) Če sem iskren/a, menim, da sem najpomembnejša stvar na svetu.	14) Če sem iskren/a, menim, da sem najpomembnejša stvar na svetu.
15) I find it easy to laugh at myself.	15) Zlahka se nasmejim samemu/sami sebi.	15) Zlahka se nasmejim samemu/sami sebi.
16) My personality has both female and male components.	16) Moja osebnost ima tako moško kot žensko plat.	16) Moja osebnost ima tako moško kot žensko plat.
17) I like meetings with new people.*	17) Rad/a spoznavam nove ljudi.	17) Rad/a srečujem nove ljudi in se družim z njimi.
18) I like to be by myself better than being with others.	18) Raje sem sam/a kot z drugimi.	18) Raje sem sam/a kot z drugimi.

19) I need something going on all the time in order to feel good.*	19) Da se počutim dobro, se mi mora ves čas nekaj dogajati.	19) Da se počutim dobro, se mi mora ves čas nekaj dogajati.
20) I find it easy to give other people good advice.*	20) Zlahka delim dobre nasvete drugim ljudem.	20) Rad/a svetujem drugim ljudem.
21) Being at peace and philosophizing by myself is important for my well-being.	21) Mir in razmišljanje v samotni sta pomembna za moje dobro počutje.	21) Mir in razmišljanje v samotni sta pomembna za moje dobro počutje.
22) I find it easy to see what's right and wrong in other people's behavior.*	22) Zlahka ločim med tem, kaj je prav in kaj narobe v vedenju drugih ljudi.	22) Zlahka ugotovim, kdaj drugi ravnajo prav in kdaj narobe.
23) I am often afraid of asking stupid questions and embarrassing myself in front of others.*	23) Pogosto me je strah, da bom vprašal/a kaj neumnega in se pred drugimi osramotil/a.	23) Pogosto me je strah, da bom vprašal/a kaj neumnega in se pred drugimi osramotil/a.
24) For me, having a high material standard is among the most important things in my life right now.*	24) Zame je trenutno najpomembnejše, da sem v življenju dobro materialno preskrbljen/a.	24) Trenutno mi je visok materialni standard ena najpomembnejših stvari v življenju.
25) For me, being active in my work and other things is among the most important things in my life right now.*	25) Biti aktiven, tako v službi kot sicer, je zame trenutno ena najpomembnejših stvari v življenju.	25) Trenutno je zame ena najpomembnejših stvari v življenju, da sem pri svojem delu in drugih stvareh aktiven.

Priloga B – Izsek iz kodirne matrice

Udeleženci / Vprašanje	Čutim močno povezanost s prejšnjimi generacijami.	Nadaljevanje življenja na Zemlji mi je pomembnejše od lastnega individualnega obstoja.	Čutim se povezanega z vsem, kar je.	Čutim, da sem povezan/a s celotnim vesoljem.
Ž1	dobri odnosi s starimi starši ohranjanje stikov z babico in dedkom	solidarnost z zanamci (pomisli na skrb za okolje, nato odgovori v smislu medgeneracijskega prenosa znanja in denarja)	povezanost z naravo in ljudmi več generacij sprejemanje sveta okoli sebe	povezanost z bogom in vesoljno energijo v duhovnem smislu notranji občutek povezanosti

Udeleženci / Vprašanje	Čutim močno povezanost s prejšnjimi generacijami.	Nadaljevanje življenja na Zemlji mi je pomembnejše od lastnega individualnega obstoja.	Čutim se povezanega z vsem, kar je.	Čutim, da sem povezan/a s celotnim vesoljem.
Ž2	<p>(prva misel) gre za povezavo z mladimi</p> <p>razumevanje staršev in starih staršev</p> <p>povezanost s sorodniki, ki so živeli v času socializma</p> <p>spomin na stare starše in druge prednike</p> <p>ne čuti povezanosti z generacijami, ki so živele pred starimi starši</p>	delovanje bodisi v lastno individualno korist bodisi na račun koristi drugih	nejasno vprašanje povezanost z vsem živim, okoljem, ljudmi in naravo	<p>biti del energetskega sistema, ki mu pravimo vesolje</p> <p>povezanost lastne notranje energije z energijo vesolja</p> <p>pridih znanosti</p>
Ž3	<p>dobri odnosi s starimi ljudmi</p> <p>dober odnos s starši</p> <p>razumevanje staršev</p>	delovanje, ki koristi življenju po reinkarnaciji na račun tukajšnjega življenja	povezanost z naravo, ljudmi, živalmi in svetom	povezanost z naravo, ljudmi, živalmi in svetom
M1	<p>pripravljenost učiti se od starejših od sebe</p> <p>pripravljenost učiti se od staršev in starih staršev</p> <p>učenje spoznanj zgodovinskih generacij</p>	<p>solidarnost z zanamci</p> <p>zavedanje tako lastne pomembnosti (za ljudi, ki jih imaš okoli sebe) kot nepomembnosti (za človeštvo kot celoto)</p>	občutek umeščeno-sti v svet	<p>povezanost z vsem zunaj Zemlje (galaksije, planeti, črne luknje)</p> <p>enak odgovor kot pri prvi različici</p> <p>pridih spiritualnosti</p>